

IZ ZEMLJE JABUKA

Za Bušatlijinim tragom te zime je padao crni snijeg.

U februaru se vrati vladika s daleka puta. Dugo je bio odvojen od zavičaja, dvije godine nije ga vidio. A sad se vraćao slomljena srca – prognan dolazi u svoju zemlju, opustošenu i ojađenu kao nikad dotle.

Tek su se mokri snjegovi počeli otapati i kvasiti pri-sojne kamenjare i škrape izviše polja cetinjskog kad vladika stiže pred manastir.

Nad bjelinom se crne opaljeni zidovi bez krova. Sam snijeg kao da miriše na paljevinu.

Vladika se najednom ubi pesnicama u prsa, pa kleknu da poljubi ogaravljeni kamen u dovratniku. I prekrsti se kao krijući od ono malo naroda što se sabralo da ga vidi i dočeka. Neki su došli s nadom: možda će im on bar nešto i nečim pomoći ili donijeti dobar glas ili će im kazati mudru riječ savjeta ili blagu utjehu – željni su svega. Drugi su prilazili tek onako, radoznali i dokoni u svojoj nevolji i bespomoćnosti. A neki su ga gledali kivna oka: lako je njemu; dok se ovuda sjeklo i smudilo, on je šetao po svijetu – gle kako mu se cakli crni brk! Glavari i vladike uvijek se nekako skrajnu, a golaće posiječe munja po vratu i prsima. Lako je sad žaliti drugoga i biti se u grudi nad zgarištem manastira i nevoljom narodnom, ali je najteže onima bez ognjišta i kašike, onima ubogaljenim, onima u crno zavijenim.

Kao da je osjećao taj neizrečeni prijekor i kao da je i sam nešto kriv za ove muke narodne, vladika obara glavu

(u dnu duše ostala mu je sumnja bez odgovora: možda je on ipak mogao nešto, nešto, makar iole nešto drugo učiniti, ili ne kretati na put ili moliti za pomoć ma i crnoga đavola ili se očajnički boriti zajedno s guvernadurom; ovako mu je prošlo jalovo vrijeme, a narod je bar mrvicu dobra i zaštite očekivao od njega).

Sad nema riječi pred tom gomilom u dronjcima. Samo sluša nebrojene jadikovke. Neko reče da je popaljeno blizu dvije hiljade kuća. Drugi se potužiše kako su Turci opljačkali i poklali i otjerali pred sobom mnoga krda ovaca, krava i konja. Treći kaza kako je u narod udarila nezapamćena glad, a za njom navojštile bolesti i kako je ove zime na izmaku presvisnulo oko sedam stotina duša. Pokazaše mu jednu ženu: sad je nijema i gluva, jer su je grozno mučili, a onda se pred njom ređali na kćerki jedinici. Doprije mu do sluha kako je narod prezimio po pećinama ili kolibama od pruća ili pri kakvoj stijeni, zaklonivši se od vjetra daskama i granjem. A neki ispričaše kako su svu zimu glodali koru sa drveća i varili razno korijenje i kako jedva čekaju mladu koprivu (da je bar zrnice soli i šaka brašna da se koprive podmetu!). Drugi očekuju pirevinu i lobodu, ili kozelac i kisjelicu i žućenicu – samo da se digne ovaj nesrećni snijeg, da se narod dočepa koprivine i zelena lista!

I kazaše mu kako je ruski konzul za Dalmaciju dohodio u Kotor i kako je k njemu kretao narod da ga moli za pomoć i preseljenje bilo kud, samo da se tanka duša spase. Tada je konzulu pristupio i vladčin rođak, serdar Ivan Petrović – molio je da mu se nekako preveze porodica preko Trsta u Rusiju, a on će sam ići pješke.

«Kao da ga tamo neko dobro čeka», misli vladika. «On možda ne zna ni približno kolike su to daljine i gorak li je svaki konak u tuđini!»

I doznade kako se guvernadur junački borio, pa se onda

sklonio u planine, pa i on išao k ruskome konzulu i molio ga za pomoć, bila to hrana, bilo vojničke potrebe za borbu s Turcima. I on je iskao dozvolu da ode do Rusije i vidi kuda bi se mogli preseljavati Crnogorci i da o tome dobije pismenu potvrdu. («Vješti Radonjić», odobrava mu vladika. «Dočuo je kako sam ja prošao, pa hoće da se osigura; ne ide mu se tamo nasumice, s grlom u jagode.») Radonjić je pisao i u Beč, tražio je nešto hrane, jer «od gladi je narod doša vas-koliko da pomre ili da se preseli». Pomišljao je da jedan dio naroda, ako ikako mogne, prevede u Banat.

Ali, ne bi ništa od svega toga – niko rado ne dočekuje i ne cjeliva gladna usta.

Osvrće se vladika oko sebe: šta će on tu sada, šta bi činio na ovom pustom mjestu? Okolo nije bilo ničeg do manastira pri brdu, a tamo dalje, krajem polja, nizale su se njivice i zgarišta seljačka. Šta sad da kaže onoj šaci okupljena ostatka pred zidinama koje na manastir ne liče?

Započinje da im govori gotovo nasumice: nešto o svom putovanju, nešto o neslozi crnogorskoj i o zlim krvnicima agarjanima.

Ali, šta će narodu prazne riječi.

Zavlači ruku u torbu i vadi otud mrku kvrgastu jabuku, podiže je iznad svoje glave i kaže:

Ovo sam donio iz Triješća. Rekoše da se zove krtola. Jede se, može da se vari i peče.

Graknu nekoliko glasova:

Bog ti i duša, vladiko, daj da ga obidemo!

Možemo i ovako, nevareno i nepečeno!

Da se ne potrujemo, narode! To je uputio lukavi Latin!

Ne budali, zna vladika šta valja! Daj nam, vladiko, makar po jednu... Kako ono reče?

Krtolu, krtolu. Nikad ne čusmo za takvu hranu.

Sumornim glasom i blagom kretnjom vladika ih umoli

da se stišaju, pa reče:

Nevoljna braćo moja, donio sam samo nekoliko krtola – to je za sjeme. Kad snijeg okopri, posadiću ga u zemlju, pa će da iznikne i da se razastre nešto kao travuljina, a u zemlji se namnoži krtola, od jedne može postati i desetak.

Splasnu graja. Lica se opet smračiče. Vladika vidje kako mu neki okreću leđa, do ušiju mu dopire gundanje:

Poavetao je lutajući svijetom.

Ruga nam se.

Čujete li mudrosti – množi se pod zemljom!

Kao da je nama do čekanja.

Hoće oči da nam zamaštra, kao i svaki kaluđer!

Ne srdi se na njih, samo se gorko usamljenički osmjehuje i osjeća studen znoj po čelu.

Uvida: glad ih je pritijesnila, daleko je njima ljeto i jesen i iduća godina, kada će se krtola nešto malo namnožiti. Oni ištu zalogaj danas, sada, odmah.

A šta, odakle?

I sam je vladika umoran i gladan, rado bi se spustio na ležaj i sklopio oči. Ne toliko da se odmori koliko da se pribere, da se osvrne na svoje putovanje, tek završeno, i da dobro otvori oči na pragu putovanja koje ga sada čeka, putovanja po svojoj zemlji, besudnoj i iščašenoj.

On krijući mrda kažiprstom, doziva k sebi jedno pepeljasto tankonogo djevojče i tutne joj komadić hljeba koji mu se zatekao u torbi.

Za tren se uskoleba:

«Da joj pružim i jednu krtolu?»

Ali djevojčica je već bježala, plašljivo se osvrćući da joj ko ne otme komadić dvopeka.

«Ne, neka je. Od ove jedne krtole s jeseni će biti desetak. A od tih desetak iduće godine moglo bi ih biti do stotinu – gotovo da se napuni vreća.»